

Turai Laura

Tatár Sándor az „angyali vándor” nyomában

Tatár Sándor *A hangyai vándor* címen foglalta egybe „a kerúbi vándor”, azaz Angelus Silesius ihlette kétsorosait. A tizenhárom oldal mintegy rendkívüli epilógusként szolgál a megrendítően kitárulkozó *Requiem*-kötet anyasírató verseihez. A középkori misztikus avatott fordítójaként Tatár Sándor ezúttal imaciklusban állít emléket: „*in honorem Angeli Silesii*” (vö. Angelus Silesius, *Kerúbi vándor*, Helikon Stúdió, 1991, vál., ford., utószókat írta Kurdi Imre és Tatár Sándor).

Csak közbevetőleg jegyezzük meg, mert e témában már született lényeglátó elemzés: a teljes kötet utolsó előtti, *requiem* című fejezete különlegességként tartandó számon a szív legmélyéről fájdalmasan vállalt, mindenféle áltompaságtól és közönyben való tetszelgéstől mentes, katartikus erejű szólamainak szépségében.

Az „angyali vándornak” szentelt ciklusban a költő a szárnyakra koncentrált. (A könyv borítója egyszerre sejtelmes és ünnepélyes: fekete alapon sárga-kék mintás gyászlepke.) A halál pillangója azonban itt már nem a sötétben, hanem az emésztő fény bűvöletében körözik. De vajon megmarad-e a szédítő körözésnél, vagy készen áll elemészteni magát a mindenható tűzben?

Nem véletlen tehát e kétsoros folyam helye a kötetben. Az édes anya, az édesanya halála inspirálta versek silesiusi formába öntése sem előzmények nélkül való – Tatár Sándor a fordításkötethez írt utószófelkérés kapcsán a következőket írja: „*Amikor e tervet tudtomra adták, édesanyám egy hete távozott volt el közülünk, élők közül, s mire hazaértem a Kiadóból, a zsebemben lapult egyik volt gimnáziumi osztálytársam (ma lelkeszhivatal-vezető) névjegye, aki a buszon, hazafelé, arról beszélt nekem, mennyire nem hiányzik és nem hiányozhat neki semmi, amióta megtért, hogy nincs olyan kérdésem-kételyem, amiyre, ha olvasni tudok a hit könyvében, ne kapnék választ [...]*”

Egy szívünkhez közelálló lény elvesztése döbrent rá leginkább reménytelen (!) elhagyatottságunkra, Édenből való földi kivetettségyünk. És József Attila mama-versei, vagy Pilinszky irtóztató és kétségbeesett sivataga („*Anyá, anyá / ebben a sivatagban...*”) után nem ismeretlen a hang. Márton László így határozza meg Tatár Sándor hozzáállását: „*Siránkozás, jajveszékelés, nyafogás bőven akad a magyar költészetben, sokféle regiszterben és egészen különböző színvonalon; de a »szomorúság Anteusa« ritka tüneménye.*” (Jelenkor, 2008, 51. évf., 1. szám, 101. o.)

Hogy miért kell a pokol bugyrait a hetedik körökig kigyózn megismernünk ahhoz, hogy a könnyekből gyöngy peregen? Isteni titok, de ha a „kerúbi vándor” nyomába eredünk, ennek a titoknak fénykörében az egyetlen érvényes utat járhatjuk. Erre való kísérlet *A hangyai vándor*.

Hogyan határozható meg, határolható be ez a különös versfolyam? Márton László tanulmányában a ciklus ihletésének körülményeit és az eredmény besorolhatóságát vizsgálván három megoldást vesz számba, melyből az utolsót tartja elfogadhatónak: 1. a költői én egységéről való lemondás, 2. omázs és persziflázs egyben, 3. intertextualitás, a silesiusi verseszéd elcsajájtítása. Ugyanitt hangzik el a következő felszólítás: „*Akit a probléma érdekel, hasonlítsa össze a Kerubi vándor (Helikon Kiadó, Bp., 1991) Tatár-féle fordításait a Hangyai vándor kétsorosaival.*” Ezt kíséreljük most meg, noha elfogadnánk a fentebb vázolt megállapítást, így ezúttal nem az előbb fölvetett kérdés megválaszolása a célunk.

A kétsoros alexandrinokat Angelus Silesius legfontosabb motívumai hatják át: rózsa, kard, tükör, ösvény, hang, délibáb, éjszaka, pokol, ostya, Szentlélek, világi, sivatag, kincs, kék, ördög,

alázat, tékozló fiú, üdv, színarany, bűn, gané, gyertya, keskeny út, ellenség, pille, bárány, szalag, eső, tenger, galamb etc.

A cím maga szerénységet és némi iróniát takar, „angyali” helyett „hangyai”. Igaz, ha megvizsgáljuk és jobban mögé nézünk, a hangya-motívumnak nem kevés „szakirodalma” akad. Avilai Szent Teréz például így szól e kis teremtményről: *„Azt hiszem, hogy Isten legparányibb teremtményében, ha csak egy kis hangya is: sokkal több rejlik, mint amennyit a bölcsek tudnak róla.”* Mauriac, a katolikus regényíró pedig egyenesen az irgalom középpontjának tesz meg egy homoktölcsérbe szorult kis hangyát. Egy tizenhat éves ifjút (talán a fiatal Mauriac-ot?) ösztönöz az emberi szenvedésről való gondolkodásra (Le Mystère Frontenac).

Angelus Silesius kétsorosait a gondolatok és érzelmek gömbvillámsebességgel pillanatról pillanatra összeérő izzása adja. A sokszor majdnem egy az egyben a katekézis szövegét idéző parafrázisokon átragyog a hit lobogó lángcsóvája. Ujjongása, végtelen öröme a legapróbb motívumokon is áthat. Az ihlet, az áhítat egyenesen a szívből jön, s mintha nem törődne semmi akadállyal, mindent magába olvaszt-kerekít. Autentikusságuk legegységesebb bizonyítéka a tiszta egyszerűség:

*„A rózsza, amelyet külső szemed ma lát,
Istenben öröktől bontotta bimbaját.”*

Valamiképpen minden sor az örökkévalóság rózsajaként illatozik, s egyszerűsége mögött mindig újabb és újabb szíromrétegek sejlenek föl. Az elsőre szép képek, metaforák igazán csak a lélekben virulnak ki, s ahhoz, hogy illateszenciájukat egészen tisztán érezzük, megalkuvás és visszakozás nélkül kell a mélybe tekintenünk. A rózsza ígérete a teljesség és az örökkévalóság ígérete. Ahogy minden látható csak a láthatatlan fátyla, a titok kápráztató burka, mely egy-egy pillanatra fölsejlik az igazságra szomjazó szem előtt.

Tatár Sándor versciklusának költészetéről Tarján Tamás szöveg legtalálhatóbban a *Requiem* kapcsán: *„Ha az olvasó az eddig kiemelt költemények tépett, diszharmonikus szépsége helyett hagyományosabb szépségre vágyik – itt megtalálja. Nem a harmóniát ugyan, de az erőt adó harmonikus formát, a diszharmonia feszes formai burkát igen.”* (Holmi, 2008, 5. sz., 675. o.) Ez a burok sokszor igen érdes, érződik a „mesterember” kezének munkája, mégis az erőteljes alaphang, a gondolati erő kitart:

*„A rózsza illatoz, s nem érzi ő maga.
Légy hát ilyen te is: mások ajándoka.”*

A néha zavaró, erőltetettnek ható rímek, „összecsengések”, archaizálások (köszvény-ösény; vidítja-megírva; ismer-bilincsből; maga-ajándoka) tehát beleoldódnak az összképbe.

A verssorok töredezettsége pedig egyfajta négyes tagolást biztosít, lehetővé téve a meg-megállást, elmélyülést, mintegy keresztutat rajzol. Ismét Márton Lászlót idézve *„mondhatni azt is: százharminc kereszt, melyre a misztikus gnóma grafikai teste föl van feszítve”*.

A misztikus erejű rózsza nem más, mint a legtisztábban égő áldozat képe. A Szűz Mária-szimbólum mellett jelenthet bárkit, aki a viszonzás vágya nélkül adja életét, önmagát. A bibliai párhuzam ismert: *„senkinek nincs nagyobb szeretete annál, mint aki életét adja barátaiért.”* (Jn 15,13) Van-e fontosabb feladatunk annál, mint hogy elgondolkozzunk ennek a mikéntjén saját életünkre vonatkozóan?

Az előző Tatár Sándor-kétsorossal viszont még inkább rokoníthatóak a következő Silesius-verssorok:

*„Miért a rózsza? Csak. Virágzik, mert virágzik,
Nem kérdi, hogy van-e s hogy látszik vagy nem
látszik.”*

Itt, a gyakori ellenpéldától eltérően és a Tatár Sándor-idézzel ellentétben nincsen explicit felszólítás. A magyar költő szavai súlyosabban koppannak, míg Silesiusnál érezzük az angyali suhanást, éteri mosolyt. Árnyalatnyi és egyúttal árnyasabb kitérőként idézzük itt meg a szoron-

gás és a paradoxon nagy portugál költőjének, Fernando Pessoa-nak költői rózsza-kérdését. „*Nem kell rózsza, mert vannak rózsák. / Kellene akkor csak, ha nem lehet. / Minek olyan valóság / Mit bármely kéz leszed.*” Nem kérdés, hogy Pessoa is valami másra vágyik, mint pusztán az érzékelhető valóság rózsájára, noha ennek kifejezésére, éppúgy, mint az előző kétsorosokban, éppen az érzékelhető valóság rózsája szolgál eszközzül.

A sok motívumpárhuzam közül legyen vizsgálódásunk tárgyaként második a „fény”. Figyelemre méltó, ahogy átalakul, átfogalmazódik, átértelmeződik akarva-akaratlan az anygali misztikus eredetije. A fényt az Úr mezeként interpretálja Silesius, mely önmagában éppúgy megtevesztheti a lelket, mint bármi hívság:

*„A fény az Úr meze: ha csak a fény hiányzik,
Tudd, hogy még nem az Úr, amire szíved
vágysz.”*

Itt tűnik elénk, hogy az első pillantásra egyszerű és tételszerű megfogalmazások milyen mély fúrású kúthoz is vezetnek. Clairvaux-i Szent Bernát szavai csengnek össze a középkori misztikus dallamával: „*Csak égni kevés, csak világítani hiúság, égni és világítani – , ez a tökéletes emberség!*” Aki csak a fényességben akar tündökölni, még a hiúság rabszolgája, de az is rabszolga még, aki a lángnál csak melegedni akar, s fél fáklyaként lobogni.

Tatár Sándornál pedig:

*„Az Úr a fény, a Szó. Vannak, kiknek világít –
Ha te is látni vágyasz, dobj el minden világít.”*

Fény, világosság és világ játszik egybe – a világi eldobása után válik csak láthatóvá az, aki világít. Itt maga a fény Isten, s nem pusztán meze. Az embernek viszont a világ mezét kell levetnie ahhoz, hogy az Úr számára is láthatóvá váljék. Mert a mez-telen valóság az egyetlen, amit kutatni érdemes jel-mezeken és kopár mezőkön át. És mit jelent „*eldobni mindazt, mi világi?*” Több bibliai példa is kínálkozik: az egyik az, amely arról szól, hogy ha az Isten országát keressük, ráadásul minden megadatik, a másik pedig Krisztus kijelentése mögül hatol felénk: „*én nem e világból való vagyok*”. Elvetni tehát mindent, mi nem krisztusi.

Harmadik példánk, mely egy az ízelítőül szánt kiemelések közül, különös módon legyen az „*isteni szalma*”...

Feltűnik, hogy annak ellenére, hogy Angelus Silesius hangvétele legtöbbször lágyabb, hatását tekintve mégis radikálisabb és áthatóbb, mint a *Requiem*-kötet költője. A „*kerúbi vándor*” a betlehem-i jászolt idézi meg:

*„Szalmára fekteték Istent, hogy emberre lett;
Ó, mért nem voltam én a szalma ott testének!”*

Tökéletesen ráérez, hogy hol kell az érzéki világot bevonni az érzéken túliak megjelenítéséhez. A kívánság merészsége különleges ellentétben ragyog gyengédségével. Ahogy az isteni ostya étékként és italként van jelen a legnagyobb misztériumban az emberi test és lélek számára, hasonlóképpen kíván ő testével (noha földi mércével) a Megtestesültnek szolgálni – szalmaként. Benne rejlik mindebben a passió rettentő aktualitása, melyben a keresztény útja csak a folytonos compassió lehet.

Tatár Sándornál az ellentétek élesek és világosak, ugyanakkor kérdéssel fejezi be, ami itt valahogy túlságosan hirtelen oldja fel a feszültséget:

*„Puha szénán kezdte, s végzé kemény keresztben.
És értem halt meg ő – lehet hát nem szeretnem?”*

Egyértelműen kitűnik az ellentétekre építkezés, ami a versciklus feszültségét és szépségét adja. Ezek a négy darabba szabdaltszálak olykor szúrnak, s a serkenő vér a balszam

útját készíti elő (vö. „Jelen van mindenütt. Vagy lakja szívedet, / Barátom, vagy szíved bizony nincs is neked!” „Legyél velem, legyél!... – rimánkodik a balga, / Mikéntha Istennek az kellene: a hangja.” „Ha dörg az ég, sokan Istenhez menekednek, / Ám te oltalmadat mindenkor benne leljed!” „A Pokol benned van, de Mennyre válthatod / Ha kiűződ magadból a mohó állatot.”) Olyan dalok ezek, melyek túl vannak a tündöklés vágyán. Mikor megtörtebb az ének, egy pillanatra felvillan a láng sebezte pillangó szárnya, egy-egy remeklésben pedig magának a pillangónak tűz emésztette árnya is: „A hús, a kéz, a kincs. A csend, a szív, az oltár. / Ki gyűjt, habzsol, rab az; csak az szabad, ki szolgál.”; „Magadnak, mondd, miért kívánnál szárnyakat? / Ki tiszta, száll ugyanis; a bűnös lennmarad.” „Szerelmednek nyila tompa hegyű nagyon – / Sebzetlen Jézusod így gyötri fájdalom.”

Az isteni jelenlét kérdése központi helyet foglal el, sok helyen pedig áthallások fedezhetők fel a taoizmus „tanításaiból” (pl.: „Útról ne is beszélj; mert megérkezhetel / Egy lépés nélkül is, csak töltsön Isten el.”)

Tatár Sándor a sziléziai angyal fénycsóvjából merítve egy kis hangya csápjaival, egy „éjjeli lepke” segítségével hozott le újra számunkra e „modern korban” is érvényes, mert örökérvényű üzeneteket. Alapállása a csend, perspektívája a fény, műhelye a lélek. Hitvallása saját szavai alapján lehetne:

*„Borodat ne kináld fenmszóval, hangosan –
Kortyot lelkeből adj, és kérnek majd sokan”*